

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I.....	9
ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ...	9
1.1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи.....	9
1.2. Основи формування педагогічної системи ВНЗ: стандарти, характеристики, категорії, прогнозування, моделі.....	17
1.3. Методологічне підґрунтя педагогіки вищої школи ..	32
1.4. Методика і методи педагогічного дослідження	40
1.5. Педагогічний процес у вищій школі.....	53
1.6. Теорія і практика освіти	66
1.7. Болонський процес і освіта в Україні	93
Розділ II	114
ДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ	114
2.1. Поняття дидактики вищої школи	114
2.2. Дидактичні системи та дидактичні технології у вищій школі.....	119
2.3. Види і стилі навчання	142
2.4. Зміст освіти у вищих навчальних закладах	152
2.5. Закони та закономірності навчання.....	163
2.6. Принципи навчання	173
Розділ III.....	185
МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	185
3.1. Поняття методів навчання, їх класифікація.....	185
3.2. Загальна характеристика форм організації навчання у вищій школі	197
3.3. Лекція у вищій школі	206

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I.....	9
ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ...	9
1.1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи.....	9
1.2. Основи формування педагогічної системи ВНЗ: стандарти, характеристики, категорії, прогнозування, моделі.....	17
1.3. Методологічне підґрунтя педагогіки вищої школи ..	32
1.4. Методика і методи педагогічного дослідження	40
1.5. Педагогічний процес у вищій школі.....	53
1.6. Теорія і практика освіти	66
1.7. Болонський процес і освіта в Україні	93
Розділ II	114
ДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ	114
2.1. Поняття дидактики вищої школи	114
2.2. Дидактичні системи та дидактичні технології у вищій школі.....	119
2.3. Види і стилі навчання	142
2.4. Зміст освіти у вищих навчальних закладах	152
2.5. Закони та закономірності навчання.....	163
2.6. Принципи навчання	173
Розділ III.....	185
МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	185
3.1. Поняття методів навчання, їх класифікація.....	185
3.2. Загальна характеристика форм організації навчання у вищій школі	197
3.3. Лекція у вищій школі	206

3.4. Методика організації та проведення практичних, лабораторних і семінарських занять у вищій школі	232
3.5. Методика організації та проведення індивідуальних занять, консультації, колоквіуму, ігор.....	241
3.6. Самостійна робота студентів та її методика	249
3.7. Поняття контролю навчальної діяльності студентів: функції, принципи організації, види та форми.....	270
3.8. Оцінка й оцінювання у вищій школі, засоби діагностики.....	281

Розділ IV 291

ВИХОВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 291

4.1 Становлення та розвиток виховання	291
4.2. Суть, зміст і завдання процесу виховання у вищому навчальному закладі.....	322
4.3. Студент і студентська група як об'єкти педагогічного процесу	337
4.4. Закони, закономірності та основні принципи виховання студентів.....	353
4.5. Методи, форми і засоби виховного впливу на особистість студента	370
4.6. Самовиховання студентів в умовах вищих навчальних закладів та його мотивація	389
4.7. Індивідуально-виховна робота зі студентами	413

Розділ V 431

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАЦІВНИК ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 431

5.1. Роль і місце науково-педагогічного працівника в розвитку суспільства, його функції	431
5.2. Вимоги до науково-педагогічного працівника.....	439
5.3. Особливості педагогічної діяльності у ВНЗ	445
5.4. Професійна готовність науково-педагогічного працівника до педагогічної діяльності.....	450

3.4. Методика організації та проведення практичних, лабораторних і семінарських занять у вищій школі	232
3.5. Методика організації та проведення індивідуальних занять, консультації, колоквіуму, ігор.....	241
3.6. Самостійна робота студентів та її методика	249
3.7. Поняття контролю навчальної діяльності студентів: функції, принципи організації, види та форми.....	270
3.8. Оцінка й оцінювання у вищій школі, засоби діагностики.....	281

Розділ IV 291

ВИХОВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 291

4.1 Становлення та розвиток виховання	291
4.2. Суть, зміст і завдання процесу виховання у вищому навчальному закладі.....	322
4.3. Студент і студентська група як об'єкти педагогічного процесу	337
4.4. Закони, закономірності та основні принципи виховання студентів.....	353
4.5. Методи, форми і засоби виховного впливу на особистість студента	370
4.6. Самовиховання студентів в умовах вищих навчальних закладів та його мотивація	389
4.7. Індивідуально-виховна робота зі студентами	413

Розділ V 431

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАЦІВНИК ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 431

5.1. Роль і місце науково-педагогічного працівника в розвитку суспільства, його функції	431
5.2. Вимоги до науково-педагогічного працівника.....	439
5.3. Особливості педагогічної діяльності у ВНЗ	445
5.4. Професійна готовність науково-педагогічного працівника до педагогічної діяльності.....	450

ВСТУП

Рушійною силою розвитку України є формування потужного освітнього потенціалу нації, досягнення найвищої якості підготовки фахівців у всіх галузях. Розв'язання цього завдання вимагає нової стратегії освіти, створення сучасних вищих навчальних закладів європейського рівня і зразка. Така стратегія має бути спрямована на моделювання і відтворення в дійсності не лише багатоманіття явищ і зв'язків матеріального й духовного життя українського суспільства, а й світових соціально-економічних процесів, тенденцій світового ринку. Вона також має забезпечити інтелектуальний і духовно-моральний розвиток особистості студента.

На цьому етапі розвитку цивілізації необхідно усвідомити і реалізувати вимоги до організації освітньо-виховного процесу на основі особистісно орієнтованого підходу: визнання самоцінності особистості студента; створення умов, що сприяють саморозвитку, самонавчанню і самоосвіті студентів; створення умов для розвитку пізнавальних здібностей, задоволення і розвитку пізнавальних потреб; формування продуктивної самостійної пізнавальної діяльності студентів, їх активності та творчості; формування мотивації до безперервної освіти, забезпечення об'єктивного контролю і самоконтролю знань, а також умінь застосовувати знання в нестандартних і нових ситуаціях.

Важливим завданням залишається підвищення якості освіти. Потрібно враховувати, що якість освіти залежить не лише від процесу засвоєння знань, навичок і вмінь, а особливо важливим є процес становлення студента як суб'єкта різноманітних видів і форм розумової діяльності людини та особистості громадянина. Тому разом із питаннями змісту освіти й організації процесу засвоєння знань та управління ним постає питання розвитку здібностей студентів, їхньої здатності до продуктивної діяльності упродовж життя.

Особистість у сучасному світі відіграє не пасивну роль, а є суб'єктом розвитку всіх систем суспільства і джерелом їх трансформації. В основі її діяльності – функції аналізу, син-

ВСТУП

Рушійною силою розвитку України є формування потужного освітнього потенціалу нації, досягнення найвищої якості підготовки фахівців у всіх галузях. Розв'язання цього завдання вимагає нової стратегії освіти, створення сучасних вищих навчальних закладів європейського рівня і зразка. Така стратегія має бути спрямована на моделювання і відтворення в дійсності не лише багатоманіття явищ і зв'язків матеріального й духовного життя українського суспільства, а й світових соціально-економічних процесів, тенденцій світового ринку. Вона також має забезпечити інтелектуальний і духовно-моральний розвиток особистості студента.

На цьому етапі розвитку цивілізації необхідно усвідомити і реалізувати вимоги до організації освітньо-виховного процесу на основі особистісно орієнтованого підходу: визнання самоцінності особистості студента; створення умов, що сприяють саморозвитку, самонавчанню і самоосвіті студентів; створення умов для розвитку пізнавальних здібностей, задоволення і розвитку пізнавальних потреб; формування продуктивної самостійної пізнавальної діяльності студентів, їх активності та творчості; формування мотивації до безперервної освіти, забезпечення об'єктивного контролю і самоконтролю знань, а також умінь застосовувати знання в нестандартних і нових ситуаціях.

Важливим завданням залишається підвищення якості освіти. Потрібно враховувати, що якість освіти залежить не лише від процесу засвоєння знань, навичок і вмінь, а особливо важливим є процес становлення студента як суб'єкта різноманітних видів і форм розумової діяльності людини та особистості громадянина. Тому разом із питаннями змісту освіти й організації процесу засвоєння знань та управління ним постає питання розвитку здібностей студентів, їхньої здатності до продуктивної діяльності упродовж життя.

Особистість у сучасному світі відіграє не пасивну роль, а є суб'єктом розвитку всіх систем суспільства і джерелом їх трансформації. В основі її діяльності – функції аналізу, син-

тезу, прогнозування, мотивації, організації, креативності тощо. Саме такі обставини визначають актуальність проблеми формування творчої особистості. Ця проблема завжди була і буде однією з найактуальніших у теорії і практиці педагогічної науки. Свого часу В. О. Сухомлинський писав: «Проблема творчості – одна із ділянок педагогічної цілини, і щоб тільки приступити до її освоєння, необхідно створити книгу про педагогічний аспект творчості».

Нікому не зупинити динамізму суспільного прогресу, де інформація, знання, технології змінюються кілька разів за життя людини. Це вимагає формувати особистість, спроможну жити в системі таких змін, самій творити зміни, здатну розрізняти прогресивні і регресивні зміни.

На сучасному етапі розвитку освіти має забезпечити випереджувальний розвиток знань особистості. На це звернув увагу ще відомий історик В. Ключевський, який писав, що «за школою завжди можна розпізнати, чи має суспільство необхідний погляд на завдання освіти. Нерідко доводиться чути: школа зобов'язана навчати того, що знадобиться в житті. Де така думка запанує, там погляд на освіту ще не усталився. Якщо така думка утверджується в школі, то вона готує з учня служника або жертву сьогоденних потреб дорослого суспільства...».

Це висловлювання актуальне і нині, коли часто вважають, ніби якість освіти повинен визначати попит на ринку праці. Попит на ринку праці потрібно враховуватися, але він має не домінувати, а формувати тільки одну складову освіти – функціональну підготовку випускників вищих навчальних закладів.

Отже, мета у вищій освіті є першою передумовою її якості. У Законі «Про освіту» так сформульовано мету освіти: «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є загальний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого,

тезу, прогнозування, мотивації, організації, креативності тощо. Саме такі обставини визначають актуальність проблеми формування творчої особистості. Ця проблема завжди була і буде однією з найактуальніших у теорії і практиці педагогічної науки. Свого часу В. О. Сухомлинський писав: «Проблема творчості – одна із ділянок педагогічної цілини, і щоб тільки приступити до її освоєння, необхідно створити книгу про педагогічний аспект творчості».

Нікому не зупинити динамізму суспільного прогресу, де інформація, знання, технології змінюються кілька разів за життя людини. Це вимагає формувати особистість, спроможну жити в системі таких змін, самій творити зміни, здатну розрізняти прогресивні і регресивні зміни.

На сучасному етапі розвитку освіти має забезпечити випереджувальний розвиток знань особистості. На це звернув увагу ще відомий історик В. Ключевський, який писав, що «за школою завжди можна розпізнати, чи має суспільство необхідний погляд на завдання освіти. Нерідко доводиться чути: школа зобов'язана навчати того, що знадобиться в житті. Де така думка запанує, там погляд на освіту ще не усталився. Якщо така думка утверджується в школі, то вона готує з учня служника або жертву сьогоденних потреб дорослого суспільства...».

Це висловлювання актуальне і нині, коли часто вважають, ніби якість освіти повинен визначати попит на ринку праці. Попит на ринку праці потрібно враховуватися, але він має не домінувати, а формувати тільки одну складову освіти – функціональну підготовку випускників вищих навчальних закладів.

Отже, мета у вищій освіті є першою передумовою її якості. У Законі «Про освіту» так сформульовано мету освіти: «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є загальний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого,

культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями».

На зустрічі, приуроченій 10-річчю падіння Берлінської стіни, канцлер ФРН Г. Шредер висловився з приводу розвитку стратегії розвитку Німеччини так: «Нас не цікавить індустріальний потенціал. Нас цікавить гуманітарний потенціал суспільства й інтелектуальний капітал. Туди ми робитимемо найбільші інвестиції, адже саме ці фактори визначають безпеку держави у XXI столітті».

Ми повинні враховувати, що світова конкуренція економік розвинених країн за якістю людини та якістю інтелектуальних ресурсів відображає зрушення у функціонуванні продуктивних сил наукомістких економік, де суспільний інтелект людини стає провідною ланкою продуктивних сил суспільства. Нині спостерігаємо інтелектуальну революцію продуктивних сил розвинених економік, що відтворює високі темпи їхньої інтелектуалізації. Тому всебічний, гармонійний, цілісний, універсальний, творчий розвиток особистості стає економічною вимогою.

У формулюванні мети вищої освіти потрібно керуватися національними і міжнародними орієнтирами. Мету треба узгоджувати з політичною та соціальною організацією суспільства, а водночас вона має бути гуманістичною і фундаментальною. Також система вищої освіти України має бути гнучкою і динамічною, що дасть їй змогу чутливо реагувати і на освітні запити кожного індивіда, і на проблеми суспільства загалом.

У сучасному світі вища освіта є фундаментом розвитку людства і кожного суспільства зокрема. Безумовно, вона також є гарантом індивідуального розвитку особистості, сприяє формуванню інтелектуального, духовного і виробничого потенціалу суспільства. Тому розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях мають гармонійно поєднуватися з модернізацією освіти, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо молоді, сформувати нову систему суспільних цінностей у сфері діяльності і в громадському, і в приватному секторах.

культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями».

На зустрічі, приуроченій 10-річчю падіння Берлінської стіни, канцлер ФРН Г. Шредер висловився з приводу розвитку стратегії розвитку Німеччини так: «Нас не цікавить індустріальний потенціал. Нас цікавить гуманітарний потенціал суспільства й інтелектуальний капітал. Туди ми робитимемо найбільші інвестиції, адже саме ці фактори визначають безпеку держави у XXI столітті».

Ми повинні враховувати, що світова конкуренція економік розвинених країн за якістю людини та якістю інтелектуальних ресурсів відображає зрушення у функціонуванні продуктивних сил наукомістких економік, де суспільний інтелект людини стає провідною ланкою продуктивних сил суспільства. Нині спостерігаємо інтелектуальну революцію продуктивних сил розвинених економік, що відтворює високі темпи їхньої інтелектуалізації. Тому всебічний, гармонійний, цілісний, універсальний, творчий розвиток особистості стає економічною вимогою.

У формулюванні мети вищої освіти потрібно керуватися національними і міжнародними орієнтирами. Мету треба узгоджувати з політичною та соціальною організацією суспільства, а водночас вона має бути гуманістичною і фундаментальною. Також система вищої освіти України має бути гнучкою і динамічною, що дасть їй змогу чутливо реагувати і на освітні запити кожного індивіда, і на проблеми суспільства загалом.

У сучасному світі вища освіта є фундаментом розвитку людства і кожного суспільства зокрема. Безумовно, вона також є гарантом індивідуального розвитку особистості, сприяє формуванню інтелектуального, духовного і виробничого потенціалу суспільства. Тому розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях мають гармонійно поєднуватися з модернізацією освіти, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо молоді, сформувати нову систему суспільних цінностей у сфері діяльності і в громадському, і в приватному секторах.

На засадах Болонського процесу формується європейський простір вищої освіти. Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Водночас ця конвенція передбачає збереження національної палітри самобутності й надбання у змісті освіти та підготовки фахівців з вищою освітою.

Зміна освітньої парадигми на сучасному етапі розвитку українського суспільства вимагає суттєвого перегляду провідних концептуальних основ педагогіки вищої школи на рівні її предмета, категоріального апарату, методологічних, теоретичних і прикладних аспектів.

Учені України, як і інших держав, нині інтенсивно розробляють нові освітні стратегії та концепції. Вони переосмислюють минуле освіти, різнобічні філософські підходи, шукають підтвердження в педагогічній теорії і практиці нових понять і процесів, що відбуваються в сучасному світі, окреслюють перспективи розвитку головних напрямів освіти.

Значний обсяг нових понять і педагогічних інновацій вимагає від науково-педагогічного працівника нових компетенцій, щоб бути спроможним до системного розгляду всіх змін і в освіті, і в педагогіці вищої школи.

У навчальному посібнику розглянуто теоретичний доробок педагогіки вищої школи попередніх поколінь із новими поглядами й підходами до організації та здійснення навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі в контексті Болонського процесу.

На засадах Болонського процесу формується європейський простір вищої освіти. Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Водночас ця конвенція передбачає збереження національної палітри самобутності й надбання у змісті освіти та підготовки фахівців з вищою освітою.

Зміна освітньої парадигми на сучасному етапі розвитку українського суспільства вимагає суттєвого перегляду провідних концептуальних основ педагогіки вищої школи на рівні її предмета, категоріального апарату, методологічних, теоретичних і прикладних аспектів.

Учені України, як і інших держав, нині інтенсивно розробляють нові освітні стратегії та концепції. Вони переосмислюють минуле освіти, різнобічні філософські підходи, шукають підтвердження в педагогічній теорії і практиці нових понять і процесів, що відбуваються в сучасному світі, окреслюють перспективи розвитку головних напрямів освіти.

Значний обсяг нових понять і педагогічних інновацій вимагає від науково-педагогічного працівника нових компетенцій, щоб бути спроможним до системного розгляду всіх змін і в освіті, і в педагогіці вищої школи.

У навчальному посібнику розглянуто теоретичний доробок педагогіки вищої школи попередніх поколінь із новими поглядами й підходами до організації та здійснення навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі в контексті Болонського процесу.